

УДК 373.3.044.247(477)

Інтеграція — шлях до нової української школи

Наталія Довгопола,
старший викладач,

Ірина Глінка,
старший викладач,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Проблема інтеграції навчання і виховання важлива і сучасна як для теорії, так і для практики. Її актуальність зумовлена змінами у сфері науки і виробництва, новими соціальними запитаннями. Позицію посилення технологічності навчання підтверджує точка зору Д. Ельконіна «В дійсності сьогодні необхідне не просто вдосконалення змісту, форм, методів і засобів шкільного навчання, а докорінна зміна самої шкільної технології... Саме технології, а не техніки, розуміючи під першою в широкому значенні слова внутрішню організацію програмного навчального матеріалу, який підлягає засвоєнню і принципи та способи побудови процесу опанування цього матеріалу...».

Для розуміння поняття «інтегроване навчання» важливо прояснити, що таке інтеграція. На думку Н. Костюка, «інтеграція — це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів». Інтеграція (від лат. *integration* — поєднання, відновлення) об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності.

Інтеграція — це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи. Інтеграція в освіті. Ця концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу відображається і при її проекції на сферу освіти. Інтеграція в освіті розглядається як:

- фактор розвитку освітніх систем;
- різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики;
- вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання;
- процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів;
- цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмій.

Інтеграцію в дидактиці С. Архангельський розумів як взаємозв'язок змісту, методів та форм навчання; Г. Батуріна як цілісний навчально-виховний процес; Г. Федорець як різноманітні зв'язки

між структурними компонентами педагогічної системи. На думку американських дослідників, інтеграція в освіті — це організація процесу пізнання, за якою учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях.

Зазначеним вимогам відповідає інтегрований підхід щодо організації навчання у початковій школі. Реалізація цього підходу дає вчителям початкових класів змогу зробити навчально-виховний процес цікавим, творчим, оптимізувати його за рахунок переструктурування змісту навчання та практичної зміни традиційної форми навчання і виховання — уроку.

В основі інтегрованого уроку — зінтегрований зміст. Деякі методисти схильні вважати, що інтеграція зовсім не нове явище у вітчизняній початковій школі. Адже ще К. Ушинському шляхом інтеграції письма і читання вдалося створити аналітико-синтетичний метод навчання грамоти.

Інтеграція була покладена в основу комплексних програм, які склалися у 20-х роках. Побудовані на основі широкої міждисциплінарної інтеграції, вони, на жаль, виявилися непродуктивними для навчання і розвитку учнів, бо не давали їм систематичних, ґрунтових знань і умінь.

Щікавою спробою проведення інтегрованих уроків відзначався досвід В. Сухомлинського, який у 60-х роках у Павлівській школі проводив «Уроки мислення в природі» для шестиліток [9]. Це, на наш погляд, один із найвдалиших прикладів інтеграції різних видів діяльності з метою навчання, виховання і розвитку дітей 6-7 років. У наш час ідея інтеграції змісту навчання приваблює багатьох учених і вчителів нашої країни, зарубіжних колег.

Цікаво, що характерною рисою початкової школи більшості зарубіжних країн стало навчання за інтегрованими курсами. Так, читання, письмо, усне мовлення об'єднано в «мистецтво мовлення», відомості з історії, географії, громадянства — у суспільствознавство, відомості з фізики,

хімії, біології, астрономії — природознавство. Досвід проведення інтегрованих уроків засвідчує, що їх методика вимагає високого професіоналізму й ерудиції вчителів.

Гама інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Він забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості й сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Мета інтегрованих уроків — формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного саме в тому, що предметом вивчення (аналізу) на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Елементами змісту інтегрованих уроків є знання, вміння і навички — лінійні

та пересічні; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-цілісного ставлення до дійсності світу, суспільства, людини.

Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності взаємодіючих елементів, спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета (внутрішньо предметна інтеграція), внаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, залежно від уміння вчителя здійснити це інтегрування науково і методично правильно (міжпредметна інтеграція) або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Для уроків з внутрішньо-предметною інтеграцією характерна спіральна структура на основі принципу концентричності. Процес пізнання за такої організації може здійснюватися від часткового до загального або загального до часткового. Зміст поступово збагачується новими відомостями, зв'язками. Особливість інтегрованих уроків і в тому, що учні на таких уроках не гублять з поля зору вихідну проблему, а розширюють і поглиблюють коло пов'язаних з нею знань.

Внутрішньо-предметній інтеграції відповідає і концепція укрупнення дидактичних одиниць (УДО), розроблена ще в середині ХХ ст. вченим П. Ерднієвим, апробована на практиці вчителями-новаторами В. Шаталовим і С. Лисенковою, досвід яких широко використовується в сучасній початковій школі. Технологія навчання укрупнення дидактичних одиниць розкриває і проводить у дію великі психофізіологічні резерви головного мозку в учнів, розуміння принципів внутрішньо-предметної інтеграції — УДО дасть змогу вчителю конструювати уроки на базі поєднання знань.

Переваги внутрішньо-предметної інтеграції — УДО перед загальною методикою навчання обґрунтовуються з психологічної точки бачення — опорою на закономірності продуктивного мислення. Наприклад: у математиці віднімання

можна пояснити, спираючись на додавання, множення — на ділення; на прикладі причинно-наслідкових зв'язків осені вивчити весну тощо.

У результаті побудови і проведення уроку на такому підході у свідомості учня виникають якісно нові знання внаслідок одержання особливої інформації. Проте практика свідчить, що вчителі в основному прагнуть до подрібнення матеріалу, до так званого порційного викладання, хоча дітям, насправді, цікавіше живе і складне.

Для уроків міжпредметної інтеграції змісту, як показують наукові дослідження і практика, характерні різні підходи: міжпредметні зв'язки і по горизонталі, і по вертикалі.

У дослідженнях відомих учених (І. Зверева, В. Максимової, В. Коротова, М. Сказкіна та інші) міжпредметні зв'язки (по горизонталі) виступають як умова єдності навчання і виховання, засіб комплексного підходу до предметної системи навчання як по «горизонталі», так і по «вертикалі». Міжпредметні зв'язки мають особливе значення для формування природничо-наукових понять. Наприклад, на уроці ознайомлення з навколишнім світом діти вивчають поняття листяні, хвойні дерева. На уроках праці це поняття закріплюється під час виконання аплікаційних робіт з паперу, природного та пластичного матеріалів. Таким чином поняття не просто дублюються, а поглиблюються [2].

Запровадження інтегрованих курсів у початковій школі поступово зменшує кількість обов'язкових навчальних предметів і, таким чином, запобігають перевантаженню учнів.

Інтегрований навчальний предмет повинен розглядатися як певний спосіб мислення про відповідні явища. У цьому зв'язку відомий американський психолог Дж. Брунер наголошував: «У будь-якій дисципліні немає нічого суттєвішого, ніж властивий їй спосіб мислення. У її викладанні найважливіше — дати дитині змогу якомога раніше засвоїти потрібний спосіб мислення: фіксує підхід до

фактів, форм зв'язку між ними. Я гадаю, що юному учневі слід одразу дати змогу розв'язувати задачі, будувати догадки, сперечатися про їх правильність, — одним словом, ввести його у суть проблеми цієї дисципліни» [1, с. 167].

Виходячи з цього, зміст інтегрованих курсів слід конструювати не в описовому плані, а у формі навчально-пізнавальних задач, які мають розв'язуватися педагогом і школярами спільно. Під час цього процесу і можливий достатній інтелектуальний розвиток дитини, за якого формуються повноцінні здібності, наукові знання (поняття) та вміння.

Процес формування цілісного наукового світогляду на основі використання інтегрованих навчальних курсів буде методично оптимальним за умови розвитку й доцільного використання можливостей наочно-образного й понятійного мислення школяра в ході розв'язання навчально-пізнавальних задач. Річ у тім, що первинна емпіричного рівня цілісність певного предмета у свідомості учня виникає в образній формі. Конкретне уявлення про предмет, його образ містять у собі різноманітні його якості. І хоч ці якості ще не приведені у систему, дитина все ж розумно користується даним предметом, тобто відповідно з його функціональною властивістю. Зберігаючи цей образ, який не дає змоги психологічно розпастися конкретному предмету, учень диференційовано пізнає його внутрішню сутність у системі наукових понять і взаємозв'язків. Це, зрештою, призводить до пізнавального збагачення первинного образу предмета. Таке утворення й презентує собою сформовану цілісну картину світу суб'єкта.

Уроки, побудовані за змістом інтегрованих курсів, передбачають включення ігрових форм, методів, проблемних ситуацій, що безумовно сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів і розширенню їхніх знань, розвитку зорового і слухового сприйняття, естетичному вихованню. Наприклад, у процесі образотворчої діяльності, вивчаючи побудову

об'єктів, їх форму, колір, учні пізнають закони краси, які перебувають у пропорціях, кольорах і виражаються у плавності ліній, креслень. Діти вчаться бачити гармонію кольорів, ліній, безпосередньо торкаючись предмета вивчення, у них пробуджується любов та інтерес до краси навколишнього світу. Вчитель на свій розсуд може використовувати на уроці твори живопису, літератури, музики, що сприяє зняттю напруженості, перевантаженості, стомлюваності за рахунок переходу на різні види діяльності.

Для інтегрування окремих навчальних курсів у початковій школі існують об'єктивні причини та передумови. Одна з причин — необхідність усунути перевантаження дітей, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вилучити їх для предметів розвивально-виховного циклу. Об'єктивна передумова цього процесу та, що інтегрований курс зможе вести сам класовод, оскільки йому доводиться навчати школярів цих предметів у традиційній ізоляції.

Однак реалізація ідеї створення інтегрованих навчальних курсів досить складна.

По-перше, слід визначитися, яким чином методично подавати дитині цю цілісну картину світу. Тут необхідно домовитись перш за все про її межі, рівні, складові компоненти, структуру, оскільки ми маємо справу з фактом вікових психологічних можливостей школярів у засвоєнні тих чи інших наукових знань.

По-друге, відповідно до цієї мети потрібно скоригувати форму подання на системи наукових знань в інтегрованих навчальних курсах. По-іншому цілісну картину світу ми маємо спроектувати у систему понять і фактів, які б утримувалися у дидактично оформленому вигляді у кожному навчальному предметі, і, більше того, у методичних розробках уроків за темою, що вивчається.

Головна мета інтегрованих уроків у навчально-виховному процесі — підготувати дітей до систематичного, цілеспрямованого, усвідомленого навчання, дати уявлення

про взаємозв'язок предметів, наук та всього живого і неживого в навколишньому середовищі між собою. Саме тому під час викладення певного матеріалу та проведення інтегрованих уроків велика увага приділяється загальному розвитку дітей.

Дидактичними особливостями інтегрованих уроків є:

- поєднання блоків знань з різних предметів;
- своєрідне визначення структури;
- створення умов для системного мислення, співробітництва різних рівнів.

Найвиразніше дидактичні особливості виявляються у способах організації навчальної діяльності, в методах, прийомах, формах роботи та в його структурі.

Запровадження інтегрованих курсів у початковій школі передбачає міжпредметні зв'язки різних освітніх галузей: технологічної, природничої, мовно-літературної, інформативної, соціальної і здоров'язбережувальної, мистецької і фізкультурної. Зміст таких курсів може бути різним, як за відбором, так і за структуруванням навчального матеріалу і його реалізацію в навчальному процесі. Інтегровані курси охоплюють математику, природознавство, трудове навчання, образотворче мистецтво, музику, літературне читання та інформатику. Такий підхід сприяє посиленню реалізації триєдиної дидактичної мети: навчальної, розвивальної і виховної.

Отже, запорукою дієвості й реалізації інтегрованого підходу до навчання — є дотримання таких положень:

- розуміння вчителями початкових класів сутності розвивально-виховних можливостей системи інтегрованого підходу до організації навчання;
- відповідність тематики змісту й засобів реалізації інтегрованого підходу до організації навчання різними навчальними завданнями, меті діяльності вчителя в даному класі;
- достатня тривалість кожного блоку навчання на інтегрованій основі з метою закріплення набутих знань та умінь;

- багаторазове повторення набутих понять і вмінь за допомогою виконання різноманітних завдань інтегрованого блоку навчання;
- своєчасна і доречна зміна інтегрованих блоків навчання відповідно до визначеної тематики.

Саме методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості, системності, вміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів та досягається всебічний розвиток особистості.

Література

1. Дж. Брунер. Психология познания. — Москва : Прогресс, 1977. — 390 с.
2. Зверев И. Д., Максимова В. Н. Межпредметные связи в современной школе. — Москва : Просвещение, 1986.
3. Иванчук М. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. — Чернівці : Рута, 2004. — 400 с.
4. Колягин Ю. М., Алексенко О. Л. Интеграция школьного обучения // Начальная школа. — 1990. — № 9. — С. 28-29.
5. Моргун В. Ф. Интеграция и дифференциация освіти: личностный та технологический аспект // Постметодика, 1996.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. — Київ : Генеза, 1999.
7. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. — Київ : Магістр-5, 1997.
8. Светловская Н. Н. Об интеграции как методическом явлении и ее возможностях в начальном обучении // Начальная школа. — 1990. — № 5. — С. 57-58.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: Т.1. — К. : Рад. шк., 1997.
10. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. — Москва : Педагогика, 1989. — 560 с.

25.10.2018